

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет психології

Кафедра клінічної та реабілітаційної психології

Курсова робота

на тему:

«Цінності і ціннісні орієнтації сучасної молоді»

Виконала: студентка 2-го курсу

групи ПСз(р)-21

Хомут С.

Керівник: доц. Шкраб'юк В.С.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні підходи до аналізу цінностей та ціннісних орієнтацій.....	5
1.1 Сутність і генеза понять «цінності», «ціннісні орієнтації.....	5
1.2 Особливості структурної будови та регуляційних функцій ціннісних орієнтацій.....	8
1.3 Типологія і класифікація цінностей психології.....	11
РОЗДІЛ 2. Цінності у контексті сучасної молоді.....	17
2.1 Молодь як особлива соціальна група: визначення та характеристики.....	17
2.2 Ціннісні орієнтири сучасної молоді.....	23
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах переосмислення та перегляду цінностей тема ціннісних орієнтацій особистості набуває особливої значущості, оскільки саме вони визначають функціонування та розвиток людини. Будучи соціальними, через історичну зумовленість, та індивідуальними стосовно досвіду конкретного суб'єкта, ціннісні орієнтації є найважливішим компонентом структури особистості. Вони виконують функцію регуляторів поведінки і виявляються у всіх сферах людської діяльності.

Сходження особи до цінностей суспільства є складним та багатограним процесом. У різні періоди життя особистості ієрархія ціннісних орієнтацій видозмінюється, не втрачаючи при цьому визначального значення для життєдіяльності суб'єкта.

Молодь – важливий суб'єкт соціальних змін, величезна інноваційна сила, яку необхідно розумно використовувати. Нинішньому молодому поколінню належить вирішити чимало найважливіших завдань у різних сферах життя. І від цих рішень залежить те, як розвиватиметься країна, що ми зможемо залишити після себе наступному поколінню.

Отже, об'єктом нашого дослідження є цінності та ціннісні орієнтації сучасної молоді, предметом його виступає специфіка цінностей та ціннісних орієнтацій молоді в сучасних умовах. Мета дослідження полягає у розкритті специфіки цінностей та ціннісних орієнтацій сучасної молоді.

Завдання:

1. здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій;
2. розглянути типологію цінностей;
3. окреслити особливості молодіжної субкультури як особливої соціальної групи;
4. означити базові цінності сучасної молоді.

Методи дослідження: у процесі виконання завдань курсової роботи був використаний теоретичний аналіз і систематизація науково-теоретичних джерел.

Структура роботи: курсова робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні підходи до аналізу цінностей та ціннісних орієнтацій

1.1 Сутність і генеза понять «цінності», «ціннісні орієнтації»

У сучасних енциклопедичних словниках поняття цінність розглядається як позитивна або негативна значимість об'єктів навколишнього світу в людини, зумовлену їхньою залученістю до сфери людської життєдіяльності. Критерії та способи оцінки цієї значущості набувають вираження в нормативних уявленнях, ідеалах, установках, цілях. У культурології цінність окреслюється уявленням того, що свято для людини, класу, групи, суспільства в цілому, їх переконання та переваги, виражені в поведінці. Цінності не піддаються сумніву, вони є еталоном, ідеалом всіх людей. Вони можуть бути суспільно-політичними та духовними, позитивними та негативними. У сучасну епоху пріоритет по відношенню до класових, групових, національних набувають цінності загальнолюдські». Соціологія інтерпретує поняття цінність як особливе суспільне відношення. Система цінностей суспільства фіксується за допомогою загальноприйнятих уявлень про добро, істину, справедливість, шляхетність та інші категорії морально-естетичного характеру. У психології цінність сприймається як втілення суспільних ідеалів, а ціннісні орієнтації, відповідно, визначаються як переваги та прагнення особистості щодо тих чи інших людських цінностей, формування ціннісних орієнтацій особистості розглядається як основна мета та сутність виховання [6].

У наукових доробках поняття «цінність» постає як полісемантичне явище з відповідною класифікацією:

- як матеріальні та духовні об'єкти або їх властивості, які здатні задовольняти матеріальні та духовні потреби суб'єкта;
- як характеристика суб'єктно-об'єктних відносин;
- як ідеали, що мають двоїстий характер (з одного боку, цінність сприймається як ще нереалізована можливість; з іншого – як можливість вже

актуалізована, яка потребує реалізації) [11].

Категорія цінності не існує поза особистістю і поза суспільством, оскільки виступає як особливий людський тип значущості предметів та явищ світу. Відповідно, вчені Автори акцентують увагу на тому, що:

- до цінностей належать лише позитивно значущі події та явища, пов'язані з соціальним прогресом;
- цінності повинні мати позитивне значення, проте вони можуть мати як позитивний, і негативний потенціал [2].

Цінність об'єкта може бути визначена лише у його оцінювання особистістю. Апелюючи до даної тези, важливим постає розмежування поняття «цінність» та «оцінка». Якщо цінність об'єктивна як результат соціально-історичної практики людства, то оцінка суб'єктивна як наслідок інтерпретації особистістю цінності об'єкта оцінювання. Тому оцінка, на відміну цінності, то, можливо як позитивної, і негативної, як істинної, і помилкової [7].

Ідея динамічності цінностей визначаючи цінність як людське, соціальне та культурне значення певних явищ дійсності». Послідовники цієї ідеї загострюють увагу на динамічності соціально-історичних умов, в яких перебуває суб'єкт оцінювання. Вони вважають, що у суспільстві присутні як гуманістичні цінності та ідеали, які мають загальнолюдський характер, так і, наприклад, екстремістські цінності, які закликають до жорстокості. Тому, кожна історична епоха характеризується домінуючими цінностями [5].

Звісно, у науковій площині пропонується типологію так званих неперехідних цінностей. До таких належать: соціальні (людське життя, суспільство, сім'я, природа); моральні (духовність, чесність, доброта, працьовитість, колективізм); естетичні; громадянські цінності. Означена типологія являє великий інтерес, оскільки відбиває загальний напрямок виховно-освітнього процесу до якого, у першу чергу, залучена молодь.

На основі аналізу сутності поняття цінності, теоретичних джерел цінності тлумачаться як специфічні утворення в структурі індивідуальної чи

суспільної свідомості, які є ідеальними зразками та орієнтирами діяльності особистості та суспільства [6].

Отже, генезис дозволяє виділити кілька значень категорії цінності як відображення людського відношення, як духовно-моральна категорія, як суспільне явище, види цінностей (моральні, економічні, естетичні, соціальні та ін.), визначити механізми їх засвоєння особистістю.

Таким чином, незважаючи на існуючі відмінності в трактуванні поняття цінності, можна виділити загальне: цінність постає як поняття, властивість, переконання, що має позитивну значимість для індивіда.

А зараз звернемо свою увагу до визначення сутності поняття ціннісні орієнтації. Ціннісні орієнтації є особливими, фіксованими якостями особистості. Вони дозволяють їй ранжувати об'єкти з їхньої значимості нею та можуть виступати як певні спонукальні стимули для досягнень поставлених цілей, набуваючи функції регуляторів соціальної поведінки [1].

Наступне визначення досить популярне, яке дає розуміння про ціннісні орієнтації як техніку, яка спрямована на вивчення індивідуальних чи групових уявлень про систему значних цінностей, визначальних найзагальніші орієнтири їх життєдіяльності. Ці уявлення формуються в процесі соціалізації шляхом інтеріоризації групових та загальнокультурних цінностей. Деякі автори кваліфікують ціннісні орієнтації як складний соціально-психологічний феномен, що характеризує спрямованість та зміст активності особистості, що є складовою системи відносин особистості, що визначає загальний підхід людини до світу, до себе, що надає сенс та напрямок особистісним позиціям, поведінці, вчинкам [21].

Ціннісні орієнтації відображають цілі та ідеали, характеризують потреби та інтереси індивіда. Включення суб'єкта в різні види діяльності є їх умовою формування. Вони не обмежені моментом, що переживається, а тому характеризуються як системи стійких відносин особистості до навколишнього світу та самого себе у формі фіксованих установок на ті чи інші цінності матеріальної та духовної культури суспільства [7].

Що стосується місця ціннісних орієнтацій у структурі особистості, то у дослідників немає єдиної думки щодо цього питання. На думку більшості, ціннісні орієнтації особистості, що співвідносяться з ідеалами, формують ціннісну ієрархію життєвих цілей – далеких, середніх, ближніх, а також уявлення про норми поведінки (цінності-кошти), виступаючи як зразок. Вершиною системи ціннісних орієнтацій особистості є життєвий ідеал – образ бажаного майбутнього.

Структура ціннісних орієнтацій включає три компоненти, а саме: *когнітивний компонент*, що передбачає наявність соціального досвіду індивіда; *емоційний компонент та поведінковий компонент*, що розглядає поведінку індивіда у різних ситуаціях [21].

1.2 Особливості структурної будови та регуляційних функцій ціннісних орієнтацій

Аналіз структури ціннісних орієнтацій включає співвідношення смислоутворюючої та стимулюючої функцій, змістовної та динамічної сторін, поточних та перспективних смислових утворень. Проблема особистісних смислів – одна з найцікавіших у психології. Вона привертає увагу дослідників різних шкіл та напрямів, де особистісні цінності відіграють найважливішу роль у саморегуляції суб'єкта, що активно відноситься до зовнішнього та внутрішнього світу.

Звертаючись до особистісних цінностей, дослідник включають емоційно-ціннісне ставлення до плану самосвідомості особистості. Сміслові утворення існують у усвідомлюваної, а й у неусвідомлюваної формі. Таким чином утворюється таємний план свідомості. З'ясування людиною сенсу того чи іншої ставлення до світу не дається їй прямо і автоматично. Це вимагає складної та специфічної внутрішньої діяльності, оцінювання свого життя, вирішення особливої “завдання на сенс”, що виникає тільки на певному щаблі розвитку свідомості [18].

Принциповий поділ цих смислових структур відбувається відповідно

до двох рівнів смислового регулювання діяльності. Перший складають конкретно-ситуативні утворення, а другий – поза ситуативні, стійкі і узагальнені утворення, які впливають діяльність не безпосередньо, а беручи участь у породженні конкретно-ситуативних регуляторних утворень (потреби та особисті цінності). Потреби відображають динаміку актуальних вимог ситуації взаємодії зі світом, спонукаючи людину до їх реалізації. Особистісні цінності є узагальнені і перероблені сукупним досвідом соціальної групи. Асимілюючись у структуру особистості, у подальшому своєму функціонуванні вони практично не залежать від ситуативних факторів, є стабільними, що задають вектори життєдіяльності суб'єкта. Вони лежать у «зовнішній» дійсності і висловлюють приналежність індивіда до соціуму, що має свій шлях і певні цілі існування та розвитку [12].

Отже, цінності, будучи продуктом життєдіяльності нашого суспільства та соціальних груп, займають особливе місце у структурі особистості кожного конкретного суб'єкта.

Поняття «ціннісні орієнтації» виникло на стику загально-психологічної теорії установки та філософської концепції цінностей, і на жаль, не отримало однозначного трактування серед психологів, соціологів та філософів. Зміст ціннісних орієнтацій зумовлений реальними суспільними відносинами, до яких включено особу у процесі своєї життєдіяльності. Їх формування як внутрішніх детермінант діяльності пов'язані з формуванням системи значень [2].

В основі ціннісних орієнтацій лежать узагальнені ціннісні уявлення, у яких відбивається соціальний та індивідуальний досвід людини, його різноманітні суспільні зв'язки із найбільш значущими сторонами дійсності.

Будучи структурними компонентами вербального усвідомлення, іони функціонують як ідеальні критерії оцінки, як способи раціоналізації поведінки [12].

Ціннісні орієнтації тісно пов'язані з мотиваційно-потребною сферою людини. Характер цього зв'язку двосторонній. З одного боку ціннісні

орієнтації, формуються вже з урахуванням сформованих потреб людини, з іншого – засвоєння тих чи інших цінностей соціального середовища може стати базисом на формування нових потреб.

У свідомості у вигляді ціннісних уявлень, зазвичай, ціннісні орієнтації добре усвідомлюються, тому є доступними для експериментального вивчення. Вітчизняні психологи приходять до висновку, що ціннісні орієнтації нерідко будуються за зворотною логікою (в плані ієрархії) порівняно з актуальними спонуканнями. Вони відображають змістовно-смыслову сторону особистості [7].

Людина слідує ціннісним орієнтаціям у своїй поведінці, якщо вони в цілому відповідають її реальним можливостям, вона практично не слідує їм, якщо вони виконують функцію смислової компенсації відсутніх можливостей і реально сформованої поведінки.

Загальна теоретична модель структури мотивації та окремого спонукання виходить із будови цих утворень, що включає:

- актуальну (активно-дійову) зону, в якій більш менш напружені значущі переживання супроводжуються реалізацією мотиваційних установок у зовні розгорнутій діяльності;
- потенційну зону, в якій емоційно-експресивні значимі переживання не супроводжуються власною діяльністю особистості через гарантованість здійснення її іншими людьми;
- потенційну зону, в якій емоційно-експресивне переживання бажаного здійснення не супроводжується власною діяльністю людини через надмірну труднощі чи неможливість реалізації [6].

Відповідно до даної теоретичної моделі, така будова є результатом полімодальності мотиваційної системи та окремого спонукання. Ідеально гармонізована структура ціннісної установки, як і будь-якого спонукання, характеризується в даній моделі збігом високо бажаного з дуже важким або неможливим для реалізації; високо необхідного з відносно легким для реалізації. Потрібно підкреслити, що будь-який вихід особистості за межі

оптимальної зони мотивації на кшталт «можу, але не хочу» або «хочу, але не можу» в тій чи іншій мірі призводить до формування своєрідних інверсій відносини. У даному випадку людина не в змозі змиритися з неможливістю того, що для неї дуже важливо, несвідомо приходить до тактики дискредитації відповідного способу життя або відповідної цінності. Така інверсія має цілком адекватний та раціональний характер [21].

Ціннісні орієнтації мають сенсоутворюючу та регуляційну функції. Успішна реалізація регуляційної функції передбачає формування повноцінної мотиваційної структури, що включає актуальне переживання щодо високому рівні значимості:

1) бажаного рівня життєдіяльності та відповідних позитивних наслідків;

2) небажаного рівня життєдіяльності та відповідних негативних наслідків;

3) діяльнісної готовності, включаючи мобілізацію функціонального потенціалу та готовність до необхідних витрат (тимчасовим, функціональним, матеріальним).

У цілісну структуру функціонування ціннісних орієнтацій входять: зона збігу емоційно пережитих і реалізованих ціннісних установок і зона їх розбіжності.

Таким чином, проблема структури та функцій ціннісних орієнтацій особистості у філософсько-соціологічному та психологічному аспектах активно розробляється у сучасній вітчизняній та зарубіжній науці, та перспективи їх конструктивної розробки пов'язані з вирішенням низки філософсько-методологічних та практичних проблем детермінації людської поведінки.

1.3 Типологія і класифікація цінностей психології

Класифікація цінностей уможливорює розкриття та глибше розуміння діяльності особистості, її структури, установок та мотивацій. У класичних

теорії використовується безліч різних типологій цінностей та ціннісних орієнтацій. Значна кількість їх розроблені на основі емпіричних досліджень.

Розрізняються дані типології залежно від критеріїв, покладених у їх основу, і навіть від парадигми, у межах якої здійснюється класифікація. Цінності поділяються на матеріальні та духовні, індивідуальні та соціальні, суб'єктні (мета, оцінка, установка) та предметні (результати діяльності, об'єкти ціннісного відношення). Крім цього виділяються локальні та універсальні, природні та культурні, абсолютні та відносні, конкретно-історичні, ситуаційні, загальнолюдські («вічні»), моральні, моральні, естетичні, релігійні, наукові, економічні, політичні та національні типи цінностей [5].

Багато цінностей, накопичених людством протягом історії, є універсальними. Проте значимість тих чи інших цінностей, їхня ієрархія на ціннісній шкалі в різних культурах різна. Слід звернути увагу до ті цінності, які означаються як базові. Вони становлять стрижень ціннісної свідомості особистості, зумовлюючи її вчинки у різних сферах життєдіяльності. Якщо співвіднести їх із потребами, як це робили і продовжують робити багато дослідників, то кількість цінностей може бути дуже невеликою. Як відомо, З. Фрейд звів їх до двох, а А. Маслоу - до п'яти потреб-цінностей. Муррей склав список із 28 цінностей. М. Рокіч нарахував 18 термінальних та близько сотні інструментальних цінностей. Таким чином, базових цінностей особистості виявляється не так уже й багато. Проте їх типологізація є необхідним елементом наукового аналізу.

Типологізація, в ідеалі, повинна відображати структуру досліджуваної множини цих об'єктів. Як зазначалося вище, процедура типологізації є невід'ємним компонентом, необхідним етапом будь-якого теоретичного, зокрема аналізу конкретних психологічних феноменів.

Типологізація цінностей детермінується як цілями, завданнями, проблематикою конкретного дослідження, а й тим, як розуміє дані феномени (цінності) той чи інший дослідник, який зміст він вкладає у цю категорію.

Однією з найпоширеніших і узагальнюючих типологій цінностей є типологія М. Рокіча. Теоретичні засади власної типології автор зводив до наступного:

- 1) загальна кількість справді значимих і тому мотивуючих людську поведінку цінностей невелика;
- 2) подібні цінності, носіями яких виступають люди, мають кожному їх різної значимістю;
- 3) всі цінності організовані у системи;
- 4) коріння цінностей конкретної людини ми виявляємо у культурі тих чи інших соціальних спільностей, соціальних інститутів, у структурі свідомості особистості;
- 5) цінності впливають на функціонування цілої низки соціальних феноменів, що у фокусі уваги різних соціогуманітарних наук [18].

Виходячи з окреслених позицій, М.Рокіч ділить людські цінності на термінальні (для нього це головні орієнтири поведінки особистості, її цілі та ідеали) та інструментальні (засоби досягнення поставлених цілей та реалізації ідеалів). Термінальні цінності М. Рокіч, у свою чергу, поділяє на особистісні та соціальні, а інструментальні – на цінності моралі та цінності компетентності. Проте, слід вважати, що поділ цінностей на два основних типи досить відносно, як будь-яка інша типологія. У цьому випадку відносність детермінована тісною функціональною залежністю, що існує між термінальними та інструментальними цінностями. Насамперед, ця залежність проявляється у можливості їхнього взаємозаміщення. Йдеться про те, що у певній ситуації термінальна цінність може стати інструментальною та навпаки. Більше того, одна й та сама цінність може бути і термінальною, і інструментальною одночасно. І це залежить не лише від її носіїв (для когось цінність, наприклад, освіти може бути термінальною, для когось — лише інструментальною). Можливі варіанти, коли одна і та сама людина сприймає ту чи іншу цінність і як ціль, і як засіб.

Багато дослідників ХХ століття засновували свою типологію цінностей,

виходячи з людських потреб, розглядаючи їх як найбільш глибокі утворення у структурі людської свідомості. Так, Е. Фромм класифікує цінності відповідно до п'яти виділених їм груп потреб. Це потреба у спілкуванні (міжособистісні зв'язки, любов, дружба); потреба у творчості; потреба у безпеці; потреба у самоідентифікації та, нарешті, потреба у пізнанні навколишнього світу.

Ця класифікація базових потреб особистості виявилася досить продуктивною, як і типологія потреб, представлена відомим американським психологом А. Маслоу. Фактично ототожнюючи потреби та цінність, А. Маслоу у своїй ієрархічній типології потреб від фізіологічних потреб (у їжі, одязі, житлі, репродуктивній потребі тощо), які він називає первинними елементами в мотивації поведінки особистості, перегукується з потребами екзистенційними (потреба в безпеці, впевненість у завтрашньому дні, стабільності умов життєдіяльності та ін. сторони інших людей у професійній кар'єрі, підвищенні соціального статусу і т.д.) і, нарешті, до потреб самовираження, реалізації духовних потреб, що насамперед актуалізується у творчості. У цьому А. Маслоу вважає, що активізація потреб вищого рангу відбувається лише за умови задоволення потреб, що у підставі представленої ієрархії. Необхідно підкреслити, що типологію А. Маслоу не можна назвати універсальною, яка описує всі без винятку ціннісні феномени. І не тільки тому, що універсальної типології взагалі не може бути, а й, головним чином, від того, що соціальна практика та спеціальні дослідження, у тому числі соціологічні, свідчать про те, що далеко не всі люди, задовольнивши потреби "нижчого" рівня, аналізують потреби вищого рангу. З іншого боку, історія, зокрема радянська, знає чимало прикладів того, як, позбавлені можливості задоволення елементарних життєвих потреб, досить активно реалізують свої духовні потреби, креативні здібності.

Цінності мають сутність, яка визначає їх специфіку. З іншого боку, цінності – міра освоєння людиною світу. Тобто, сутність цінності, що вона дозволяє реалізувати щодо незалежну реальність. Історія змінюється, тому

що змінюється ціннісна орієнтація. Реальність людини у тому, які цінності вона сповідує. Вони виникають лише у суспільних відносинах, але все-таки будь-який тип цінності має інваріантну структуру.

Сучасні автори вказують на такі типи цінностей як:

- ідеологічні (містять у собі усе, що пов'язано з ідеями, мораллю, інформацією. Наприклад: свобода, розуміння нового, демократія, розвиток тощо);
- матеріальні (включають капітал, активи, гроші, товари. Це відчутні (переважно) предмети, які мають конкретну цінність, виражену у грошових одиницях);
- емоційні (будь-які почуття, емоції та переживання властиві людині. Приклад: любов, радість, гордіня, смиренність, турбота тощо);
- вітальні (все, що пов'язане безпосередньо з продовженням та збереженням життя. Приклад: харчування, екологія, здоров'я, продовження роду тощо).

У сучасній літературі також існують різні точки зору щодо природи цінностей та їх поняття. Зокрема, цінність розглядається як предмет, який має будь-яку користь і здатний задовольнити ту чи іншу потребу людини; як ідеал; як норма; як значущість чогось взагалі для людини чи соціальної групи тощо. Усі ці розуміння відбивають певну, реальну бік цінностей, та його треба розглядати не як взаємовиключні, бо як взаємодоповнюють загальну концепцію цінностей. Вони мають різні підстави та пов'язані з різними суб'єктами ціннісного відношення. Тому кожен із підходів має право існування, бо він відбиває те чи інше реально існуюче у соціальній дійсності ціннісне ставлення. У цьому плані навіть релігійні цінності, пов'язані з вірою в надприродне, є також реальними цінностями, які є орієнтиром у житті віруючих, зумовлюють норми та мотиви їхньої поведінки та вчинків [11].

Якщо пам'ятати найзагальніше розуміння цінностей, можна сказати, що цінність — це поняття, що вказує на культурне, загальне чи особистісне значення (значимість) явищ і фактів дійсності. Все різноманіття світу може

бути «предметних цінностей», тобто. оцінюватися з погляду добра і зла, істини і брехні, прекрасного і потворного, справедливого і несправедливого тощо. буд. і здатні задовольняти їх різноманітні потреби. Іншим видом цінностей є «суб'єктні цінності», до яких належать установки, оцінки, вимоги, заборони тощо, виражені у формі норм. Вони виступають орієнтирами та критеріями діяльності людей. Таким чином, у центрі розуміння цінностей знаходиться ціннісне ставлення людини до світу, сторонами якого є «предметні цінності» і «суб'єктні цінності» [6].

Цінності завжди є людськими цінностями і мають соціальний характер. Вони формуються на основі суспільної практики, індивідуальної діяльності людини та в рамках певних конкретно-історичних суспільних відносин та форм спілкування людей.

На ціннісне сприйняття і формування цінностей впливають все скільки-небудь значимі чинники існування — біологічні, соціальні, психічні тощо. Їхнє індивідуальне поєднання зумовлює особистісний характер цінностей людини, яка, однак, не заперечує наявності загальнолюдських цінностей. Не слід лише думати, що загальнолюдські цінності існують поруч із індивідуальними цінностями. Загальнолюдські цінності — це водночас і індивідуальні, особисті цінності. І кожна особистість по-своєму їх сприймає та усвідомлює[11].

На основі людської практики, потреб та соціальних відносин виникають інтереси людей, які безпосередньо зумовлюють зацікавленість людини в чомусь. Тому, якщо говорити коротко, що ж таке цінність, то можна скористатися наступним формулюванням: про об'єкт можна сказати, що він має цінність, якщо до нього виявляють якийсь особливий інтерес.

РОЗДІЛ 2. Цінності у контексті сучасної молоді

2.1. Молодь як особлива соціальна групи: визначення та характеристики

Незважаючи на те, що поняття «молодь» є широковживаним, коректність використання цього терміна в наукових дослідженнях досі сумнівається. Очевидним видається виділення молоді як особливої групи, що відрізняється від інших певними віковими характеристиками, при цьому віковий діапазон аргументується не лише хронологічними рамками, а й суспільним становищем та соціальним статусом [24].

У літературі «молодь – соціально-демографічна група, що виділяється на основі вікових характеристик, особливостей соціального стану та обумовлених тими чи іншими соціально-психологічними властивостями, що визначаються суспільним устроєм, культурою, закономірностями соціалізації, виховання цього суспільства, сучасні вікові межі від 14-16 до 25-30 років, частка у складі населення до 20%» [19].

Це визначення вимагає уточнення, насамперед з погляду вікових кордонів.

На сьогоднішній день відсутнє наукове визначення молодіжного віку (і функціональне, і змістовне) як особливого стану, що виступає складовою загальною системи суспільства, не розкрито його субстанційну сутність. Не визначено також загальну систему координат виявлення основних змістів здійснюються тут процесів: психофізіологічного дозрівання, входження до соціуму, освоєння соціальних норм, ролей, позицій набуття ціннісних орієнтацій та соціальних установок, при активному розвитку самосвідомості, творчої самореалізації, постійному особистісному виборі під час утвердження та розкриття власного індивідуального життєвого шляху [14].

В результаті відсутня і загальна бачення молодіжного соціокультурного простору (як стану та середовища, що визначає реальний розвиток індивіда), не вичленована загальна тенденція, що виступає

головною у розвитку молоді як узагальненого суб'єкта у системі відносин у соціумі.

Вважається, що початком молодості (кінцем дитинства) є момент, коли в організмі людини завершуються фізіологічні та психічні процеси, пов'язані зі статевою зрілістю; а кінцем молодості – момент, коли юнак повністю входить у становище дорослого.

Як особливий соціальний феномен молодіжний вік має певні характеристики. Функціонально молодіжний вік є об'єктивно необхідним стан у системі суспільства, будучи «фазою поведінки людини, в якій вона більше не грає ролі дитини... і в той же час ще не виконує ролі дорослого як дійсного носія соціальних інститутів, наприклад, сім'ї, громадськості, політичного устрою, правового та економічного порядку тощо» стан процесу визрівання підростаючого покоління і тому підготовки до відтворення майбутнього суспільства [20].

У своєму змістовному визначенні – це процес постійного накопичення психофізіологічних новоутворень, освоєння соціального простору та рольового репертуару, рефлексії всіх відносин у цьому просторі, визначення в ньому себе, власної самоорганізації, яка відбувається в контактах молодої людини, що постійно розширюються оточуючими (молодшими, однолітками, старшими), дорослим співтовариством загалом. Іншими словами, молодіжний вік – це не лише фаза розвитку, яка у психологічному сенсі знаходиться між дитинством і зрілістю, але «вік між недостатньо розвиненою духовною структурою дитини та міцною духовною структурою (стосунки до норм, цінностей і символів) дорослого чоловіка чи жінки [23].

Сенс усіх змістовних змін у процесі соціалізації полягає не тільки у придбанні, присвоєнні індивідом соціальних норм (на що зазвичай звертається основна увага). Проте у самому розвитку соціального, соціальних властивостей, якостей, які властиві людській природі. Фактично це здійснюється у досягненні певного рівня соціалізації, який типовий для конкретно-історичного суспільства. Одночасно це і стан розвитку того

самого соціального рівня, який характеризує людину певної доби, в даному випадку сучасної молоді людини. При цьому соціальний початок у міру дорослішання все активніше визначає особливості функціонування індивіда та зміст розвитку його індивідуальності.

Будучи складним, самостійним утворенням, молодь є невід'ємною частиною суспільства, постає як особливий суб'єкт багатопланових, різнохарактерних відносин, у яких об'єктивно ставить завдання й цілі взаємодії з дорослими, визначаючи напрями спільної діяльності, розвиває свій суспільно значимий світ [16]:

Головною, внутрішньо закладеною метою молодіжного віку в цілому та кожної молоді людини зокрема є дорослішання – освоєння, присвоєння, реалізація дорослості. Її суть полягає у тому, що суспільство усуває працездатних молодих людей, які досягли статевої зрілості, від суспільної відповідальності, щоб дати їм можливість підвищити свій власний потенціал. При визначенні вікових кордонів поняття «молодь» як вихідні, на нашу думку, слід прийняти широко поширені погляди, що початком молодості (кінцем дитинства) є момент, коли в організмі людини завершуються фізіологічні та психічні процеси, пов'язані зі статевою зрілістю (інтервал від 12 до 16 років), а також низка соціальних обставин, а кінцем молодості – момент, коли молода людина повністю входить у становище дорослого, чому відповідає ряд умов [19]:

- економічна незалежність, тобто відповідальність за придбання коштів, необхідних для власного існування та здатністю створювати їх;
- особиста самостійність, тобто здатність приймати рішення, що стосуються себе, у всіх сферах існування, без чужої опіки, без будь-яких обмежень, крім необхідних для співіснування у суспільстві;
- самостійне розпорядження засобами, які має у своєму розпорядженні для існування;
- створення власної сім'ї, незалежного від батьківського, прийняття відповідальності за його підтримку та управлінням ним [13].

Кожна з цих чотирьох умов є необхідною, але тільки всі разом взяті, вони є достатніми, щоб визнати, що людина перестала ставитися до даної категорії, яка виокремлюється у поняття молодь.

Англійський вчений Саймон Фріс запропонував свій підхід до виділення молоді, а саме: розгляд соціального контексту стану молодості, як процесу переходу від дитинства до дорослості. У його поданні, основними напрямками змін від дитинства до дорослості є: перехід від залежності – до незалежності та від безвідповідальності – до відповідальності. У цьому сенсі поняття молоді – це соціальний конструкт, якийсь узагальнений образ для виділення людей більш-менш певного віку (Фрісом були запропоновані межі від 11 до 28/30 років), котрим характерний обмежений доступ до значних економічних, соціальних і культурних ресурсам [13].

До порівняно недавнього часу молодіжна проблематика розглядалася перевага в контексті теорії про загальну рівність людей. Молодь визнавалася особливою соціальною групою, яка потребує певних гарантій захисту з боку держави, але особливості її формування, соціального становлення та розвитку привернули увагу вчених лише в середині ХХ ст. Ретроспективний аналіз теорій молоді дозволив виділити найбільш значущі особливості досліджуваної соціальної групи. Отож, доцільно виділяти, принаймні три підгрупи молоді – від 14 до 18 років, від 18 до 22-25 років та від 25 до 30 років. Така періодизація підкріплюється і низкою соціальних позицій: отримання паспорта, законодавче оформлення правий і обов'язків, виборче право, професійну освіту та інших. Сучасна молодь як соціальна група, що характеризується деякими загальними рисами: вона, як правило, більш освічена, володіє новими професіями та технологіями, є носієм нового способу життя та соціального динамізму. З іншого боку, вона стикається із загальними проблемами, пов'язаними з «життєвим стартом» - з здобуттям освіти, початком трудової діяльності, створенням сім'ї, професійним зростанням [23].

Через це, своєрідність молоді як соціальної групи, породжує її

вразливість у сенсі слова. Це виражається:

- в наявності в її складі значної частки тих (учні, студенти), хто не має в повному розумінні слова свого власного соціального стану і кого характеризують головним чином за рахунок або минулого соціального статусу (соціальним становищем батьківської сім'ї) або майбутнього соціального статусу (сфера майбутньої професійної діяльності);
- її приналежністю до різних структур суспільства, мірою включеності до моделі соціально схвалюваної поведінки; у тому, що молодь не є системою, що саморозвивається, оскільки вона - частина суспільства, включена в усі різноманіття його зв'язків і відносин, несе на собі весь комплекс протиріч, пов'язаних з реалізацією властивих їй суспільних функцій (відтворювальної, трансляційної, інноваційної) [20].

Завдяки цьому молоді люди стикаються, особливо в умовах нестабільного розвитку державної системи, із серйозними проблемами в освіті: право на якісну освіту), у трудовій діяльності (стислі обставини: низька конкурентоспроможність через погану професійну підготовку, відсутність практичного досвіду, невисоких стартових можливостей та підтримки з боку батьківської сім'ї, низької зарплати, умов праці тощо); у виборі сфери для самореалізації (поселенський фактор, помилка при самовизначенні та ін); нерівності у дозвільній діяльності, у доступі до культурних цінностей [17].

Вразливість молоді у вузькому значенні слова у сучасній науковій літературі пов'язується з особистісними проблемами, що є відображенням об'єктивних труднощів життя цієї групи населення. У ранжируванні факторів, що обмежують доступ молодих людей до життєво важливих ресурсів та соціальних послуг, прийнято відносити нестабільність батьківської сім'ї; диференціація стартових умов для розвитку дітей, підлітків, молоді, що різко посилюється, внаслідок чого найбільш високооплачувані професії стають недоступними для бідних, з покоління до покоління обмежуючи їх шанси соціальної мобільності; прояв песимістичних

настроїв у тієї частини молодих людей, у яких недостатньо ресурсів для боротьби за гарне робоче місце та успішну кар'єру, значне зростання невпевненості у своєму майбутньому; відсутність нормальної системи кредитування та продуманої соціальної політики щодо організації дозвілля, вільного часу студентів, школярів, учнівської та працюючої молоді. Така ситуація призводить до ослаблення цінності держави у підростаючих поколіннях, зростання соціальної напруженості та адиктивних форм поведінки у молодіжному середовищі, роблячи молодих людей більш уразливими [3].

Специфіка молоді як особливої соціальної групи у сучасному суспільстві полягає в тому, що всі її члени у своєму житті перебувають у процесі формування своєї соціальної особистості, розкриття та реалізації свого соціального потенціалу. Більшість молодих людей, насамперед черга студенти та учні, не має власного соціального статусу, та їх місце у статусній структурі суспільства визначається соціальним становищем батьків або своїм майбутнім статусом, пов'язаним з здобуттям професії. У той же час, якщо статус дорослої людини повністю визначається його професійною затребуваністю, обсягом накопиченого соціального капіталу і реально займаним становищем статусної структури, то молодий індивід часто крім основного заняття включений до структури неформальних відносин, беручи участь у молодіжних рухах, субкультурних утвореннях, політичних, релігійних або інших організаціях, і цей неформальний статус має для нього суттєве значення [16].

Молодіжні проблеми неможливо розглядати у відриві від суспільних та глобальних світових процесів, оскільки молодь не є саморозвиваючою системою і включена в усі різноманіття структур та відносин суспільства, будучи його невід'ємною частиною. Молоді притаманні підвищена сприйнятливність та загострене прагнення самовираження. Багато моральних цінностей, ставлення до праці, до життя, основи світогляду закладаються саме у роки. Молодь як соціальна група характеризується як деякими особливостями, так і загальними рисами: безкорисливість та чуйність,

особливу емоційну сприйнятливість, прагнення ідеалу, прагнення до максимально можливого прояву своїх життєвих сил, почуття нового.

До соціальних характеристик молоді як самостійної соціально-демографічної спільності слід зарахувати: її соціальний склад, особливості соціального стану, суб'єктивні внутрішні властивості та специфічно активна життєва позиція, що виявляється в різних формах соціальної діяльності, роль у системі відтворення та розвитку суспільства[24].

Особливості молоді як самостійного суб'єкта соціальних відносин характеризуються такими якостями наступними якостями: соціальна мобільність, соціальна активність, схильність до інновацій, підвищена адаптивна здатність, посилена потреба у самоідентифікації, самореалізації та пошуку соціальних, психологічних та фізіологічних партнерів для спільної життєдіяльності.

2.2. Ціннісні орієнтири сучасної молоді

Цінності виступають символами інтеграції людей у людське співтовариство. Цінності поділяються на інтегруючі - ті, які в основному консолідують поведінку суб'єктів, і диференційні - ті, які роз'єднують суб'єктів, виявляючи їхню специфічність і особливість у поведінці.

У своїй регулятивній функції цінності тісно пов'язані із соціальними нормами, що також визначають правила, цілі, якими необхідно керуватися у своїх діях. Проте цінності стійкіші, їх відрізняє глибший рівень інтеріоризації. Будучи «фундаментом» людської поведінки, цінності визначають відношення суб'єкта до існуючим соціальним нормам та безпосередньо мотивують поведінка [3].

Говорячи про цінності, що поділяються конкретною людиною, оперують поняттям «ціннісні орієнтації». Саме вони визначають напрямок, якому індивіди діють, цілі, яких прагнуть, і кошти, якими користуються задля досягнення цих цілей. Ціннісні орієнтації можуть зміцнювати, провокувати сформовану антигромадську установку особистості, гальмувати

асоціальні потреби, тим самим перешкоджаючи виникненню девіантної поведінки, або ж виступати як самостійного мотиву останнього.

У процесі становлення особистості молодой людини формується певна система ціннісних орієнтацій з більш менш розвиненою структурою поведінки особистості Система ціннісних орієнтацій особистості, хоч і формується під впливом цінностей, що панують у суспільстві та безпосередньому соціальному середовищі, що оточує особистість, не зумовлена ними жорстко [25].

Сучасне суспільство характеризується корінними політичними, соціально-економічними перетвореннями, створення принципово нових економічних умов життєдіяльності, формування нових соціальних відносин, орієнтованих ринку. Якісно змінилася структура суспільства та соціальний статус більшості його членів. Важливими завданнями його розвитку стали проблеми соціальної нерівності та майнової розбіжності, поява поляризованих соціально-економічних груп, поділ суспільства за різними ознаками [13].

З диференціацією соціальної структури відбувається і ціннісне перетворення різних соціальних груп і всього суспільства загалом. Усе це позначилося на зміні соціальних імперативів та цінностей, формуванні нових особистісних ціннісних орієнтацій, що у більшій ступеня проявляється в системі поглядів молоді як соціальної групи з ще не сформованою системою цінностей.

Молодь є одним із найважливіших стратегічних ресурсів будь-якого суспільства, граючи критичну роль розвитку економіки, культури, політики та інших сфер. Функціональна роль молоді сьогодні полягає в безперервному відновленні життя соціальної системи, так як у процесі свого становлення вона активно вбирає в себе цінності та норми, сприйнятливо відповідає на соціальне стимулювання, зміни, а нерідко і дає імпульси спрямованості у розвитку суспільства [19].

Специфічною стороною сучасного життя є суперечка, а нерідко й

аксіологічне протистояння між молоддю та старшим цьому сприяють економічні, ідеологічні, духовні, психологічні та соціально - культурні фактори. Суперечності в ціннісних орієнтаціях концентруються у сфері споживчих орієнтацій, статевих інтересів, дозвілля, художніх уподобань, норм поведінки, ставлення до здоров'я. Молодь завжди бажає виділятися, і демонструє це за допомогою зовнішніх атрибутів, наприклад моди, жаргону, субкультури і т.д. Також відмінні риси та невідповідності тлумачаться особливістю культурного середовища, до якого людина належала в період соціалізації; частина з них продиктована макросоціальними, територіальними, історичними процесами. Враховуючи дані обставини, вчені вважають, що сьогодні має йтися про системне єдності поколінь, про входження молоді до системи покоління, до його основні проблеми. Для цього необхідно знайти відмінні лінії єдності та солідарності між молодим та старшим поколінням, за допомогою яких може здійснюватися узгоджений зв'язок різних вікових груп, а також адаптація молоді до соціальної реальності [13].

Специфічна соціально-демографічна група, яка визначається терміном молодь, є складним неоднорідним соціальним утворенням, яка існує в такій же неоднорідній соціокультурному середовищі і, відповідно, відчуває вплив усіх її компонентів на формування своїх інтересів, поглядів, цінностей та культури загалом [20].

Молодь є найдинамічнішою соціальною групою у структурі населення. Тому зміни, що відбуваються в соціумі, позначаються її становищі найбільшою мірою. Проблема соціального вибору молоді завжди гостро стояла у переломні моменти історії окремих держав, але для сучасності ця проблема має глобальний характер. Оскільки від соціальної орієнтації молоді залежить доля країни, і її місце у майбутній структурі світової цивілізації [23].

Соціальна поведінка молоді багато в чому залежить від розставлених пріоритетів індивідуума та його цінностей, що визначають його подальшу

діяльність, також від виконуваних функцій під час трансформації товариства.

У будь-яку історичну епоху були свої ідеали, цінності. Система ціннісних орієнтацій має динамічний, рухливий характер. У сучасній теорії ціннісних орієнтацій вся система поділяється на три великі групи. Вони, відповідно до тріади «вічних цінностей». Істина, Добро, Краса - поділяються на раціональні; духовно-гуманітарні; матеріально-економічні:

1) Матеріально-економічні ціннісні орієнтації. Вибір на ній визначається економічним статусом людини, її приналежністю до тієї чи іншої соціальної групи, економічно активної чи економічно пасивної. Якщо та чи інша соціальна група є економічно залежною частиною суспільства і потребує підтримки держави, вона вкрай зацікавлена у державному управлінні економікою та у розвитку державного сектора економіки та підтримує ідею соціально орієнтованої економіки. Економічно активні суб'єкти та спільноти впевнені у необхідності розвитку ринкових відносин, економічної самостійності [23].

Оскільки молодь є економічно залежною частиною суспільства і потребує всілякої підтримки держави, вона вкрай зацікавлена у державному управлінні економікою та у розвитку державного сектору економіки. Оскільки економічна незалежність основа політичної незалежності та гарантія політичних свобод, молодь найактивніше борються за лібералізацію економіки. Велику зацікавленість сучасна молодь виявляє до знанням та освіті в надії на можливу адекватність матеріальної винагороди, що реалізується на професійній ниві знанням та вмінням. Найважливішою життєвою орієнтацією молоді є матеріальна забезпеченість [8].

У розподілі ціннісних орієнтацій в економічній сфері має місце роздвоєння, спостерігається явна суперечність у життєвих установах студентів. Молодь вважає, що ринкові відносини розширили можливості особистості щодо культурної ідентифікації, зруйнувавши ідеологічний диктат, підірвавши владу традицій та дали простір формуванню широкого спектра ідей та ціннісних орієнтацій. Однак реалізація наданих ринком

можливостей безпосередньо залежить від наявних матеріальних ресурсів [25].

Більшість молодих людей мають намір спробувати себе в бізнесі, або, принаймні влаштуватися у приватний сектор економіки. Разом з тим повсюдно існує нігілістичне ставлення до держави, чиновників, політичній, фінансовій та еліті.

2) Духовно-гуманітарні ціннісні орієнтації традиційно діляться на індивідуально спрямовані чи етичні та колективно спрямовані чи політичні ціннісні орієнтації.

3) Раціонально-ціннісні орієнтації засновані на обмеженні суб'єктом смислів ціннісних об'єктів і поділяються на суб'єктивно-раціональні та об'єктивно-раціональні орієнтації. Суб'єктивно-раціональні орієнтації, як правило, засновані на ідеалістичних поглядах, у яких людина автономна, незалежно від зовнішніх чинників, на цінностях свободи, вони засновані на реалістичному та колективне розуміння людської природи, на тому, що людина є невід'ємною частиною громадського колективу, сукупністю соціальних відносин. [16].

Найбільш актуальні проблеми молоді пов'язані з духовно-моральною сферою буття: відсутність світоглядних основ смисложиттєві орієнтації та соціально-культурної ідентифікації молоді; руйнування механізму наступності поколінь внаслідок загальної дезінтегрованості культури, розмивання її ціннісних засад традиційних форм суспільної моралі; зниження інтересу молоді до вітчизняній культурі, її історії, традиціям, до носіїв національного самосвідомості; падіння престижу освіти як способу соціальної адаптації, культурної спадкоємності та форми особистісної самореалізації; низька активність молоді у вирішенні загальнонаціональних, регіональних та місцевих проблем [20].

Таким чином, проблема ціннісних орієнтацій сучасної молоді у суспільстві, їх структури та динаміки залишається незмінно актуальною протягом усієї історії, оскільки від того, якою ціннісний потенціал буде

сформовано, багато в чому залежить майбутнє стан будь-якого суспільства.

Вивчення ціннісних орієнтацій молоді дає можливість виявити і спрямованість подальшого розвитку, і ступінь адаптації молоді до нових соціальних умов та його інноваційний потенціал. Аналіз цінностей молоді має важливе значення для вивчення еволюції духовного світу цієї соціально-демографічної групи та соціальних відносин, в які вона інтегрується у процесі соціалізації. Ціннісні орієнтації молоді виражають не лише особистісні інтереси та потреби молоді, а й ставлення до суспільства, його проблем.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах переосмислення та перегляду цінностей тема ціннісних орієнтацій особистості набуває особливої значущості, оскільки саме вони визначають функціонування та розвиток людини. Будучи соціальними, через історичну зумовленість, та індивідуальними стосовно досвіду конкретного суб'єкта, ціннісні орієнтації є найважливішим компонентом структури особистості Вони виконують функцію регуляторів поведінки і виявляються у всіх сферах людської діяльності.

Сходження особи до цінностей суспільства є складним та багатогранним процесом. У різні періоди життя особистості ієрархія ціннісних орієнтацій видозмінюється, не втрачаючи при цьому визначального значення для життєдіяльності суб'єкта.

Молодь – важливий суб'єкт соціальних змін, величезна інноваційна сила, яку необхідно розумно використовувати. Нинішньому молодому поколінню належить вирішити чимало найважливіших завдань у різних сферах життя. І від цих рішень залежить те, як розвиватиметься країна, що ми зможемо залишити після себе наступному поколінню.

На основі аналізу поняття «цінності» та «ціннісних орієнтацій» слід зазначити, що якщо перша з них (цінності) належить категоріальному апарату соціології, то друге (ціннісні орієнтації) - психології. Молодь, як особлива соціально-демографічна група постійно перебуває у фокусі досліджень вчених, оскільки саме вона є чуйним індикатором змін, що відбуваються, та визначає в цілому потенціал розвитку товариства. Від того, наскільки вивчений світ цінностей сучасної молоді, її встановлення, життєві плани багато в чому залежить ефективність реалізації стратегії державної молодіжної політики.

Суперечність між самосвідомістю особистості, що зароджується, і ступенем готовності суспільства прийняти його та сприяти його подальшому саморозвитку - одна з найбільш фундаментальних протиріч суспільної

життєдіяльності, пов'язане з прагненням до збереження стабільності та водночас до постійного самооновлення. Здатність до такого оновлення залежить від того, наскільки та чи інша громадська організація враховує реальні потреби та інтереси молоді. Від того, які цінності сьогоднішньої молоді залежить її майбутнє та майбутнє суспільства в цілому, тому важливо щеплювати такі суспільно-корисні цінності, які є вічними, які існували й у попередні часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борінштейн Є.Р. Система ціннісних орієнтацій особистості в умовах соціально-культурної трансформації. Грані. 2004. №3. С. 95-100.
2. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості. Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. Київ, 2001. С. 27–31
3. Гордієнко, О. Є., Іваненко, Л. В., Кузьменко, В. О. та ін. Психологічні особливості формування ціннісного світогляду молоді. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2017, С 14-24.
4. Губська Н.П., Павлік А.І. Психологічні аспекти формування ціннісних орієнтацій молоді // Теорія і методика виховання. 2016. №2. С.1-12.
5. Дьяконов І. Зміст поняття «ціннісна орієнтація». Мультиверсум. Філософський альманах. Київ: Центр духовної культури. 2004. №43. С.87-92
6. Долинська Л. В. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя : [навч. посіб.] / Л. В. Долинська, Н. П. Максимчук. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2008. 124 с.
7. Донських О. А. Трансформація ціннісних орієнтацій. Філософія освіти. 2005. № 2. С. 121-127.
8. Ємець-Плескань Л.Л. Психологічні особливості ціннісної орієнтації молоді в умовах сучасної соціокультурної ситуації // Наукові записки. Серія: Психологія. 2015. Т.47. С.124-130.
9. Журавльова Н.А. Динаміка ціннісних орієнтацій молоді в умовах соціально-економічних змін. Психол. журн. 2006. №1. С. 35-44.
10. Ігнатенко І.В. Ціннісні орієнтації молоді: психологічний аспект // Психологія та суспільство. 2019. №1 (80). С.89-99
Кавалеров А. Ціннісні орієнтації та їх класифікаціяє Наукове пізнання: методологія та технологія. 2000. №1–2. С. 33–36.
11. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні

особистості. Наука і освіта. Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України. 2008. № 4-5. С. 28–33

12. Козій А.М. Ціннісні орієнтації молоді: теоретичний аналіз // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологія. 2015. Вип.1. С.15-20

13. Котлова Л.О. Ціннісні орієнтації у професійній спрямованості студентів / Людмила Олександрівна Котлова / Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 21. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. Київ: Вид-во НПУ ім. .М. П. Драгоманова, 2012. С.142 147.

14. Луценко, Т. М.. Психологічні аспекти ціннісної сфери молоді: проблеми формування. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2018, 9(79), 293-302

15. Михайльова Є.Г. Цінності та ціннісні орієнтації в сучасній освітньому середовищі. Нар. укр. акад. Харків : Вид-во НУА. 2004. 48 с.

16. Паніна Н.В. Молодь України: структура цінностей. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2001. №1. С. 5-26.

17. Петров А.В. Ціннісні переваги молоді: діагностика та тенденції змін. Соціол. дослідж. 2008. № 2. –С. 83-90.

18. Сурикова Я.А. Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій і значущих подій в побудові суб'єктивної картини життєвого шляху особистості. Вища. освіта сьогодні. 2007. № 12. С. 62-66.

19. Титаренко Л. Ціннісні орієнтації молоді від ілюзій до реальності. Сучасне т-во. 2004. №3. С. 56-65.

20. Савченко Л. Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. Рідна школа. 2005. № 8. С. 39–41.

21. Федух І. С. Визначення змісту поняття «ціннісна орієнтація» у сучасній психолого-педагогічній науці. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2011. Вип. 3. 11 с.

22. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві [Електронний ресурс].

Гуманітарний вісник ЗДІА. 2009. Вип. 38. Режим доступу : http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf

23. Ціннісні орієнтації сучасної молоді [Електронний ресурс]: <http://www.in1.com.ua/article/31402/index.html>

24. Цюпко, О. Л. Сучасна молодь: ціннісні орієнтації та пріоритети. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Психологія, 2017, 3(13), 150-15

25. Якименко, Т. В. Ціннісні орієнтації молоді як об'єкт психологічного дослідження. Вісник Хмельницького національного університету, 2016, (2), 39-43